

DIJKSEN L. & KASPAREK M. 1984. *The birds of Kizilirmak Delta*. (Birds of Turkey 4) Kasperek, Heidelberg. 47 p. Prijs DM 6. (te bestellen door overmaking van dit bedrag op postscheckkonto Karlsruhe 21 44 57 -758 ten name van M. Kasperek onder vermelding van „Birds of Turkey 4”).

Deze delta, de grootste langs de Turkse kust van de Zwarte Zee, heeft een oppervlakte van c. 50 000 ha. Hoewel 90% van het gebied inmiddels in agrarisch gebruik is, zijn er niettemin nog interessante meren, moerassen en een aaneengesloten bos van 1400 ha. Zonder twijfel is dit voor doortrekkende watervogels veruit het belangrijkste gebied langs de Zwarte Zee, vooral nadat 10 000 ha is drooggelegd in de delta van Yesil. Het gebied wordt uitgebreid beschreven met aandacht voor de waterkwaliteit van de meren, fauna, zoöplankton en benthos.

Van de 250 waargenomen vogelsoorten zijn er 55 zeker, 35 waarschijnlijk en 12 mogelijk broedvogel. Tot de broedvogels behoren (of behoorden, want ook dit gebied takelt zienderogen af) Kroeskoppelikaan, Zwarte Ooievaar, Zeearend en Visarend. In de winter verblijven er grote aantallen (zwem-)eenden en Meerkoeten. Door het ontbreken van slikvlakten zijn steltlopers in gering aantal aanwezig. Het is te wensen dat de publikatie van dit boekje de natuurbescherming daadwerkelijk zal dienen.

Rob G. Bijlsma.

LÜBCKE W. & FURRER R. 1985. *Die Wacholderdrossel*. (Neue Brehm-Bücherei 559) Ziemsen, Wittenberg. 198 p. Prijs DDR M 22.

Bepaalde deeltjes uit de Neue Brehm-Bücherei (NBB) gaan dermate mank aan een overdadig en kritiekloos gebruik van literatuur dat hoofdstukken ontstaan die verworden zijn tot encyclopedische opsommingen waaraan geen touw meer vast te knopen is. Hoewel in dit boekje over de Kramsvogel een indrukwekkende hoeveelheid literatuur is verwerkt, zijn de auteurs hieraan niet ten gronde gegaan. Beide auteurs hebben wat de Kramsvogel betreft een indrukwekkende staat van dienst en konden dan ook de literatuur kritisch te lijf gaan gewapend met hun eigen, gedegen ervaring. Hoofdstukken die in de NBB-deeltjes stevast opduiken maar vaak weinig inspirerend van karakter zijn, zoals de beschrijving van het uiterlijk, dichtheden van broedvogels en de invloed van vijanden op de soort, zijn in dit boekje kort en zakelijk gehouden, wat de leesbaarheid ten goede komt. Daarnaast wordt door de schrijvers vakkundig (en met argumenten) menige dwaze theorie over bijvoorbeeld de oorzaken van de areaaluitbreiding afgedroogd.

Dat het boekje desalniettemin af en toe een wat rommelige indruk maakt, wordt veroorzaakt door de niet altijd gelukkige indeling in en volgorde van de hoofdstukken. Zo wordt in hoofdstuk 7 (populatiebio-

logie) het nodige vermeld over het broedsucces binnen en buiten kolonies, terwijl hetzelfde zo'n 50 pagina's verderop in hoofdstuk 8 (broedbiologie) wederom ter sprake komt. Ook is het verwarrend dat mortaliteit, jacht en vijanden in aparte hoofdstukken aan bod komen, terwijl ze mijns inziens beter in één hoofdstuk behandeld hadden kunnen worden. Hetzelfde geldt voor de stukken over rui en geluidenrepertoire, die als een vreemd aanhangsel aan het eind van het boek bingelen, maar in afgeslankte vorm in hoofdstuk 1 (beschrijving van het uiterlijk) beter op hun plaats waren geweest.

Een en ander neemt niet weg dat dit een boeiend en zeer informatief werk geworden is. Interessante bijdragen zijn bijvoorbeeld die over de urbanisatie van de Kramsvogel in Noord-Europa, waar de soort een der talrijkste stadsvogels is, en die over het verdedigen van het nest door gerichte aanvallen, waarbij zelfs een Buizerd moet maken dat hij weggemt, wil hij niet door excrementen zo besmeurd raken dat vliegen onmogelijk wordt. Deze agressie levert in Scandinavië een broedassociatie op met Keep en Koperwiek, die opvallend vaak onder de beschermende paraplu van een kolonie Kramsvogels blijken te broeden. Op zijn beurt zoekt ook de Kramsvogel soms de nabijheid op van een bij het nest agressieve soort zoals het Smelleken wat voor beide soorten voordelig is gezien de zeer goede broedresultaten.

Het voor ons misschien wel meest interessante hoofdstuk, over de spectaculaire uitbreiding van het broedgebied in westelijke richting, is grondig gedocumenteerd maar waar het een verband met de oecologie van de Kramsvogel betreft wat oppervlakkig. Duidelijk wordt wel dat nog maar weinig bekend is van het mechanisme achter deze expansie, en dat systematisch ringwerk in de uitbreidingsgebieden heel wat leemten in onze kennis zou kunnen vullen.

Dat het hoofdstuk over trek mager is, kan in deze serie eerder regel dan uitzondering worden genoemd. Hoewel gegevens van systematische trektellingen uit bijvoorbeeld Zwitserland, Zweden en Duitsland wel degelijk voorhanden zijn, wordt volstaan met het aanhalen van vaak weinig exacte omschrijvingen uit een aantal regionale avifauna's. Het zou een goede zaak zijn wanneer de in de NBB traditionele scheve verhouding tussen broedtijd (uitgebreid behandeld) en niet-broedtijd (stiefmoederlijk bedeed) eens wordt rechtgetrokken.

Fred Hustings

MELDE M. 1984. *Raben- und Nebelkrähe* *Corvus corone*. (Neue Brehm-Bücherei 414) Ziemsen, Wittenberg. 115 p. Prijs DDR M 12,50.

Dit deeltje uit de Neue Brehm-Bücherei over Zwarte en Bonte Kraai is een bijgewerkte herdruk van een uitgave uit 1969. De titelplaat is spiegelbeeldig maar wel scherper afgedrukt dan destijds. Tekstueel is de oude uitgave wat aangevuld, onder andere met nieuwe

literatuurverwijzingen, maar inhoudelijk is er uiteindelijk weinig gewijzigd.

Het boekje is een typisch voorbeeld uit deze Oostduitse serie: nauwgezette, droge tekst met weinig Engelstalige literatuurvermeldingen. Daarentegen komt wel de, voor ons meestal slecht toegankelijke, Oost-europese literatuur goed aan bod. Ten aanzien van beheer is de auteur conservatief: soort niet uitroeien, maar decimering van de stand tot 1 paar/km² door de vogels op het nest achter de broek te zitten. Tegenwoordig wordt door verschillende onderzoekers genuanceerder gedacht over de noodzaak en effect van zo'n bestrijding. In kraaienkooien ziet de auteur echter niet veel om tot een aantalsreductie van de soort te komen.

Wie over de bezwaren die genoemd zijn heen kan stappen, kan voor relatief weinig geld aardig wat informatie krijgen over systematiek, verspreiding en levenswijze van deze interessante vogelsoort.

Arie L. Spaans

OPDAM P. 1985. *Roofvogels in ons landschap*. (Aula 760) Spectrum, Utrecht. 131 p. f 19,90.

Met *Roofvogels in ons landschap* heeft Paul Opdam weer een zeer lezenswaardig werk toegevoegd aan zijn vrij omvangrijke oeuvre. Niet alleen bevat het boekje tal van interessante feiten over roofvogels (met de meest recente onderzoekresultaten), het is bovendien in een voortreffelijke stijl geschreven. Al met de uitgave *De havik* bewees Paul Opdam over meer gaven te beschikken dan alleen een biologisch-wetenschappelijk.

In *Roofvogels in ons landschap* wordt eerst aandacht besteed aan een aantal anatomisch-fysiologische zaken (hoe werkt het beestje), gevolgd door enkele paragrafen over biotopen, dan een viertal hoofdstukken over aantallen en verspreiding, vervolgens een hoofdstuk over roofvogels en hun prooidieren (de specialiteit van de schrijver) en tenslotte twee hoofdstukken over roofvogels en mensen. Zonder afbreuk te willen doen aan het werk in zijn geheel, maak ik enkele kanttekeningen.

(1) In de eerste paragraaf wordt kort een oude discussie aan de orde gesteld: waaraan danken roofvogels hun naam. Bij genoemde argumenten (kromme snavel en klauwen, andere dieren vangen en doden) speelt mijns inziens met name een rol het vangen van *warmbloedige* dieren die hem (ten dele) als voedsel dienden. Voor roofdieren geldt hetzelfde.

(2) In de tabel over maten en gewichten vielen mij twee dingen op: de (te) lage gemiddelde gewichten voor de Buizerd (♂ 732, ♀ 881 g) en de term vleugelspanning. Spanwijdte is een goed en algemeen gebruikte begrip.

(3) Het vermogen van roofvogels om op grote afstand een prooidier te kunnen waarnemen is door velen geroemd. Toch vraag ik me af of meeuwen, steltlopers etc. niet een even goed waarnemingsvermogen hebben. De insektenjacht van een zwaluw mag dan minder spectaculair zijn dan een roofvogel die van grote hoogte op een prooidier komt neersuizen, het stelt even grote eisen aan het gezichtsvermogen. De schrijver ziet een pakkingsdichtheid van zintuigcellen in het oog van een roofvogel van zesmaal die van een

mens als een belangrijke verklaring voor het grotere oplossende vermogen van de ogen van eerstgenoemde. Dit gaat niet helemaal op: de oogas is aanmerkelijk korter dan die van een mens en dit feit doet het effect van de grotere pakkingsdichtheid deels weer teniet. De roofvogel is in ieder geval superieur aan de mens in het vermogen om meer naar de periferie van het netvlies kleine bewegingen waar te nemen.

(4) In de paragraaf over klauwgrootheid wordt niet duidelijk wat hieronder verstaan wordt. Spanwijdte van de tenen, één teen of slecht één nagel? Ik houd het op het eerste.

(5) Hoofdstuk 3 over roofvogels in hun landschap is wat summier. Het zou meer gegevens kunnen bevatten over specifieke biotooppeisen van de Nederlandse roofvogels. De titel van het boek doet ook wat meer van dit hoofdstuk verwachten.

(6) In het uitstekende hoofdstuk over roofvogelaantallen vroeg ik mij af waarom de grafiek over het aantalsverloop van de Torenvalk zo sterk afwijkt van die van de overige soorten. Het komt de duidelijkheid niet ten goede.

(7) In het hoofdstuk over roofvogels in de broedtijd (eveneens een gedegen stuk) trof ik weinig tot niets aan over broedbiotopen, horstbomen, horstwisselingen en de mogelijke functie daarvan en over storingsinvloeden. Ik ben het niet met de schrijver eens als zouden verse groene twijgjes op het nest (en niet op de nestrand, zoals de schrijver zegt) een signaalfunctie hebben (horst bewoond). Ten eerste vinden in de eijtijd soms nestovernamen plaats en ten tweede geeft het optillen van een donsjong van Buizerd of Havik, waaruit tientallen parasieten vallen, een betere aanwijzing: een hygiënische maatregel dus. Hiervoor pleit tevens het feit dat de groenvoorziening op de horst toeneemt in de jongenperiode als er meer prooidierresten op de horst achterblijven; groen erover en weg is de rommel. Ook het rouleren tussen de verschillende horsten in het broedbos kan een anti-parasitaire functie hebben: een jaar „braak” laten liggen van de takkenbos geeft het ongedierte veel minder kans in leven te blijven.

(8) In het gedeelte roofvogels in de winter blijkt uit de tekst wel wat de schrijver bedoeld met de passage over energie-budgettering bij de Torenvalk in winter en zomer, maar de tabel (naar Pettifor) is niet zo duidelijk. Ook de figuur over het verband tussen dichtheid van Blauwe Kiekendieven en prooidierdichtheid mist een aantal gegevens.

(9) In roofvogels onderweg werpt zich in de tweede paragraaf de vraag op, of in dennen geboren Buizerds later bij voorkeur in dennen broeden, „eikenbuizerds” in eiken, enz. Een interessant, maar waarschijnlijk moeilijk uit te voeren onderzoek.

(10) In de laatste paragraaf van het hoofdstuk over pesticiden stelt de schrijver dat na het verbod op verschillende bestrijdingsmiddelen eerst de sterfte afnam onder de roofvogels, waardoor de populatie toenam, waarna de reproductie pas verbeterde. Waardoor nam dan eerst de populatie toe? Immigratie, of was de reproductie toch al voldoende?

(11) In het laatste hoofdstuk mis ik een beschouwing over de effecten van bebouwing, wegeaanleg, verandering van grondgebruik (zoals het scheuren van weilanden ten behoeve van maisteelt) en *last but not least* recreatie. Dit wordt door de schrijver niet als een

belangrijke bedreiging van Nederlandse roofvogelpopulaties gezien. Ik denk dat hij dit onderschat. Het is een kwestie van verhouding en tijd: anno 1985 is er waarschijnlijk voor veel roofvogels nog plaats (deels weer door het recreatie-vrij houden van veel terreinen), maar toename van water- en bosrecreatie zal de vogels verdrijven naar de steeds schaarser wordende rustige gebieden. Jachtarealen verkleinen en potentiële broedgebieden worden minder interessant. Op tal van plaatsen in Nederland zijn hiervan voorbeelden bekend. Uit eigen onderzoek is gebleken dat recreatie en andere vormen van menselijk voorkomen in de randgebieden van bossen hun negatieve uitwerking hebben op vestiging van Buizerd en Havik. Deze gegevens waren bekend, maar zijn niet vermeld. Roofvogels in ons landschap is dan ook wat veel „roofvogels” en wat weinig „ons landschap”. Niettemin erg aan te bevelen.

Peter A. Waardenburg

WINKLER R. 1984. *Avifauna der Schweiz, eine kommentierte Artenliste. I. Passeriformes. (Ornithologische Beobachter Beiheft 5)*. 72 p. Prijs SFr. 15.

Het eerste deel van deze lijst van Zwitserse vogels is door dr. Raffael Winkler, mede uit naam van een in 1973 opgerichte Zwitserse avifauna-commissie, tot stand gekomen en opgedragen aan dr. Ernst Sutter, ter gelegenheid van diens zeventigste verjaardag. Overal evenwel is de zorgvuldige redactionele hand van Sutter, die het tijdschrift *Der Ornithologische Beobachter* tot bloei heeft gebracht, ook in dit werk terug te vinden.

Er zijn 142 soorten zangvogels opgenomen, ingedeeld in broedvogels, doortrekkers en wintergasten, onregelmatige gasten en dwaalgasten. De nomenclatuur en volgorde zijn die van referent (1977). De tekst per soort is bondig gesteld, zeer informatief, langer dan bij soortgelijke lijsten regel is en beperkt zich in de kwantitatieve beoordeling van broedvogels tot „häufig”, „verbreitet” en „lokal”. Bij trekgegevens wordt strikt onderscheid gemaakt tussen dagtrek en nachttrek, een zeer zinvol novum in een faunalijs. In elf diagrammen wordt de doortrek van een aantal uitgezochte soorten per eenheid van 5 dagen weergegeven (o.a. Roodkeelpieper, Bosrietzanger, Buidelmees, Ortolaan). Ondersoorten worden alleen genoemd wanneer van een soort meer dan één ondersoort uit Zwitserland bekend is (bijvoorbeeld Oever/Waterpieper, Blijflister, Blauwborst — o.a. in 1980 ontdekt „roodgeresterde” populatie *svecica* hoog in de Alpen bij Davos). De documentatie is gemakkelijk te vinden en omvat 326 literatuurnummers. Het werk is één van de beste nationale soortenlijsten!

K. H. Voous

Recente uitgaven van ICBP

Het *International Council for Bird Preservation* (ICBP) heeft in 1985 diverse belangrijke boekwerken uitgebracht over status en bescherming van een aantal vogelgroepen op wereldschaal. Door de kleine oplagen van deze specialistische boeken zijn de prijzen aan de hoge kant, maar daar staat tegenover dat het uitstekend verzorgde uitgaven zijn die de laatste stand van onze kennis weergeven. De boeken kunnen in de ledenwinkel van Vogelbescherming (Driebergseweg 16c, 3708 JB Zeist) worden bezichtigd en aldaar ook worden besteld (de levertijd bedraagt één à twee maanden). Het betreft de volgende boeken:

- *Status and conservation of the world's seabirds* (778 p.). Het boek behandelt vrijwel alle gebieden waar belangrijke zeevogelpopulaties voorkomen. Bedreigingen als biotoopvernietiging, geïntroduceerde predatoren en olievervuiling komen uitvoerig aan de orde. Prijs f 130 (£ 26.90).
 - *Conservation of island birds* (276 p.). In deze uitgave worden de problemen van bedreigde vogels van afgelegen eilanden behandeld. Meer dan 90% van de 217 (onder-)soorten die in de laatste vier eeuwen zijn uitgestorven, betroffen vogels van eilanden. De alarmerende trend zet zich voort want het merendeel van de nu met uitsterven bedreigde vogelsoorten leven op eilanden. Prijs f 85 (£ 16.50).
 - *Conservation of tropical forest birds* (324 p.). Ongeveer de helft van de vogelsoorten van de wereld zijn aangewezen op het tropische regenwoud. Wanneer het biotoopverlies in hetzelfde tempo doorgaat als nu het geval is, zullen vele spoedig verdwijnen. De status van deze vogels in de verschillende delen van de wereld wordt in 21 bijdragen behandeld waarbij ook wordt aangegeven welke maatregelen noodzakelijk zijn om nog zoveel mogelijk veilig te stellen. Prijs f 95 (£ 18.50).
 - *Conservation studies on raptors* (492 p.). Een serie bijdragen over status en bescherming van roofvogels en uilen over de gehele wereld. Speciale aandacht is besteed aan de situatie in het Middellands Zeegebied, aan roofvogels en uilen van het tropische regenwoud en aan roofvogeltrek. Een hoofdbestanddeel van het boek gaat over bescherming en beheer. Prijs f 125 (£ 25.50).
 - *Threatened birds of Africa and related islands* (796 p.). De derde editie van het ICBP/IUCN *Bird Red Data Book* behandelt de bedreigde soorten per werelddeel. In dit eerste deel worden 177 soorten van Afrika en omringende eilanden behandeld (twaalf kleurenplaten, gebonden). Prijs f 120 (£ 24).
- Deze boeken kunnen ook rechtstreeks bij ICBP worden besteld (219c Huntingdon Road, Cambridge CB3 0DL, England; National Giro account no. 2134624).